

Češka, Josef

[Oliva, Pavel. Sparta a její sociální problémy]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1972, vol. 21, iss. E17, pp. 158-159

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109503>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

vojak — v Horní Moesii — 29 kohort a pouze 4 aly. Těch bylo užíváno nepochybně spíše k účelům strážným a výzvědným, zatímco z kohort bylo vytvořeno jádro okupační armády nově zřízené provincie Dákie. Naproti tomu sousední Dolní Moesie byla v té době vybavena 8 alami a 18 kohortami, a tato posádka se ani po dobytí Dákie v podstatě nezměnila. Hrála významnou roli první zálohy při eventuelním Decébalově pokusu vpadnout do zad římské armády, která vtrhla do Dákie. V pozdějších desetiletích měla dolnomoesijská auxilia sledovat pohyby nepokofených ještě kmenů na levém břehu Dunaje — kraj patřil vojensky „Ad Moesiam“ (sc. Inferiorem). Značný počet jízdy může být vysvětlen dále i neomudrostí terénu této části Balkánu, kde se střídaly vysoké hory s nížinami, lesnaté pahorkatiny s močály apod.

Antická balkanistika získala prací V. Gerasimové řadu nových podnětů, zavazujících samozřejmě i autorku samu, aby pokračovala ve směru dosavadních slibných studií.

Jan Beneš

Pavel Oliva, Sparta a její sociální problémy. Academia Praha 1971. 340 stran textu + 32 stran obrazových příloh. Cena váz. výtisku Kčs 56,—.

Státní zřízení a dějiny antické Sparty patří k základním pilířům klasické řecké civilizace, ale to, co víme o struktuře celé lakedaimonské společnosti, je jen málo plastickým obrazem, získaným z jakési ptačí perspektivy. Jakkmile se totiž od tohoto celkového pohledu odpoutáme a začneme si všímat jednotlivých faktů, začínou se pod námi základní kameny spartské historie, jen zdánlivě pevné, povážlivě viklat a z domnělých faktů máme před sebou naráz množství věcných i chronologických problémů, různě interpretovaných.

Nakladatelství Academia věnovalo roku 1971 této problematice dvě své publikace, neboť Olivovu monografii vydalo jednak anglicky (Sparta and her social problems), jednak česky. Tuto práci pokládám za velmi záslužnou, neboť kvalitní vědecké práci se takto dostává mezinárodní publicity, aniž se tím o původní dílo ochuzuje vlastní česká literatura. Ale český zájemce, který sáhne po české verzi v liché naději, že má nyní možnost poznat do detailů vznik spartského státu i jeho další vnitřní vývoj, může být částečně zklamán, neboť se nesetká s bohatou paletou faktografického materiálu a s konkrétními historickými závěry na něm postavenými, nýbrž hned v prvním oddílu knihy (str. 15—132) zjistí, že všechno, co souvisí s proniknutím Dóřů na Peloponésos, s konstituováním spartského státu i jeho specifické ústavy, se opírá jen o kusé a nepřilhlé spolehlivé prameny, které nadto lze jen s obtížemi jednoznačně interpretovat, a že je tedy všechno to, o čem se v dějepise zpravidla hovoří jako o jistém, opředeno ve skutečnosti množstvím teorií a hypotéz.

Ani druhý oddíl, týkající se spartské společnosti v V. a IV. století př. n. l. (str. 135—191), nemá podstatně odlišný ráz, ačkoli zde je to namnoze dáno výběrem vědecké tematiky, na níž se autor zaměřuje. Nejde mu totiž o líčení souvislých dějin, nýbrž o důkladné zpracování všech temných problémů, které se s hojným přirůstáním nové vědecké literatury bohužel mnohem více komplikují, než zjednodušují. A tuto bohatou literaturu, jejíž soupis najdeme na str. 314—325, Oliva pozoruhodným způsobem zvládl. Dokázal se v nepřehledné spleti různých se názorů vždy správně orientovat a jejich střídavým i hluboce promyšleným hodnocením se mu vesměs podařilo dospět k závěrům pravdě nejpodobnějším. To, co však autor zůstal čtenáři dlužen, je shrnutí dosažených pozitivních poznatků, jež mohlo být uvedeno na konci jednotlivých oddílů nebo obšahově důležitých kapitol. Ve velmi zevrubném rozboru tzv. Lykúrgovy rétry a jejího dodatku (str. 70—100) pak marně hledáme aspoň zmínku o novém českém překladu příslušného pramene (viz Plútarchos, Životopisy slavných Řeků a Římanů, Praha 1967, I, str. 77, v němž Lykúrgův životopis přeložila E. Svobodová). Soudím totiž, že českého čtenáře zajímá, zda autor ten překlad pokládá za výstižný, a proto si myslím, že k němu měl alespoň v poznámce zaujmout nějaké stanovisko, zejména když je v poznámce 5 na str. 84 zmínka o sto let starém překladu Vaníčkové.

Zvláště cenná a z vědeckého hlediska přínosná je třetí a poslední část knihy, týkající se Sparty v období helénistickém (str. 195—307). Autor se tu zaměřuje opět především na nejasné problémy, zabývá se složitou sociální a politickou situací na Peloponésu v období, kdy bylo již Řecko pod vlivem helénistických velmocí a posléze pod vlivem římským. V té době sice již Sparta nebyla vůdčím činitelem ve vnitřně oslabeném řeckém světě, ale reformátorské snahy Ágida IV., Kleomena III. i Nabida otevírají průhledy do společenských rozporů jak v samém lakedaimonském státě, tak i v jiných oblastech jižního Řecka ve III. a II. století př. n. l.

Sparta byla v klasickém období vůdčí silou v evropském Řecku, ale ve struktuře její společnosti i v jejím státním zřízení zůstávaly pořád mnohé prežitky rodové tzv. vojenské demokracie, jež se projevovaly i ve specifické formě spartského vlastnictví i v tamějších výrobních vztazích, vzniklých po spartských výbojích v Lakónice a Messénii, tj. v tzv. heilótii, kterou Oliva právem pokládá za nerozvinuté otroctví (str. 44). Institucí, která měla významnou úlohu zejména na konci

archaického období (srov. str. 125 nn.), byl eforát, neboť tento dozorčí orgán dokázal účinně čelit tendencím napodobovat zvyklosti běžné v hospodářsky pokročilejších oblastech i snahám mocných aristokratů o prosazení své vlády proti zájmům celého občanského kolektivu. Eforát sice trval i ve stoletích následujících, ale přesto došlo již ve IV. století př. n. l. ke zcizování klérů, tj. pozemkových údělů přidělených kdysi všem spartským občanům — problematice tzv. Epitadeova zákona, který to povoloval, je věnována jedna kapitola (str. 182—187) —, a sami efoři se nakonec stali překážkou při obnovování starých lykúrgovských řádů, a proto se s nimi musili v helénistické době králové-reformátoři střetnout.

Ale bylo lykúrgovské zřízení, jehož obnovu Ágis IV. a po něm Kleomenés III. ve třetí čtvrtině III. století př. n. l. prosazovali, vskutku pokrokové? Tehdejší rušení dlužních úpisů, vyvlastňování největších boháčů i jiné tehdejší hospodářské a sociální přeměny ve Spartě nepochybně oživily demokratické hnutí na celém Peloponnésu (srov. str. 245), ale na druhé straně sledovala takováto opatření, jak je prováděl zejména Kleomenés III., jen vojenský a finanční cíl a nelze z nich tudíž vyvozovat, že měla vést i k emancipaci heilótů (srov. str. 252). Ostatně z tohoto širšího hlediska není bez problémů ani Nabidova sociální politika, třebaže se v dobytých oblastech od postupu Kleomenova podstatně lišila (srov. str. 278).

To, co jsem zde uvedl, jsou jen některé z mnoha otázek, které Oliva ve své knize podrobně rozvádí a částečně i nově řeší. Mnohé z nich vyplývají totiž z té skutečnosti, že dochované prameny dovolují historikům dospět k závěrům jen pravděpodobným, a takové závěry vždy pochopitelně obsahují moment subjektivity. Oliva však nikdy nepouští ze zřetele ani to, co lze pokládat za dílčí fakta, ani širší souvislosti toho všeho, co může sloužit jako opora, a proto mu můžeme dát za pravdu prakticky všude, kde se přiklání k nějaké dříve již vyslovené teorii, ba můžeme dokonce bez nadsázky říci, že se v jeho výkladu stává každá taková teorie, vycházející vítězně z konfrontace s teoriemi jinými, Olivou kritizovanými i odmítanými, pro čtenáře i další badatele ještě více přesvědčivou.

Josef Češka

Włodzimierz Pajkowski, Starožitny Epir i jeho mieskańcy; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; Prace wydziału filozoficzno-historycznego, Seria Historia NR 35; Poznań 1970. Stran 130 + 4 mapy + německé resumé.

V oboru antické balkanistiky objevilo se v poslední době několik významnějších publikací, jež se zabývají problematikou kmenového osídlení na Balkáně, popřípadě etnogenezi. V popředí je v současnosti např. thráckologie a dále výzkum v oblastech pomezích, kde se střetávaly, vzájemně na sebe působily, ba mnohdy splyvaly veliké etnické skupiny — v Illyrii, Makedonii nebo v oblasti starověkého Epeiru. Do této oblasti bádání je možno zařadit i knihu pracovníka filosofické fakulty Poznaňské university, klasického filologa a archeologa Wł. Pajakowského. Publikace není jeho prvotinou na úseku dané problematiky, protože již před časem vydal řadu dílčích studií a článků, zaměřených buď na otázky jednoho illyrského nebo epeirského kmene, či celých skupin. Neomezuje se také jen úzce na otázky etnogeneze a osídlení jihozápadního úseku Balkánského poloostrova, nýbrž v posledních několika letech působí jako jeden z vedoucích při archeologických výzkumech západního sektoru římského dolnodunajského tábora Novae (dn. Stádken nedaleko Svištova v Bulharsku), v jehož areálu pracuje již po deset let společná expedice polsko-bulharská.

Jádrem Pajakowského knihy jsou dvě obsáhlé kapitoly, z nichž první (Rozdział I, str. 21—93) vymezuje teritoria kmenů v Epeiru a v přilehlých oblastech (Illyrii, Makedonii, krajích řeckých), kapitola druhá (Rozdział II) je věnována otázkám jejich etnogeneze, s pokusem postihnout, resp. odlišit v řadách ztopian např. původ pelagický, karský, obecně anatolský apod.

Pajakowského zásluha tkví především v novém komplexním zpracování tématu s vyčerpáním všech dnes dostupných pramenných možností a zvládnutím odborné produkce, s jejímiž dosavadními závěry se v mnohém rozchází. Stav pramenů není příznivý. Jejich jádrem jsou výpovědi různých antických autorů od Hekataia, Hérodota a Thukydidy, přes zprávy zeměpisců a spisovatelů římských, až po prameny byzantské. Leží mezi jejich vznikem nejen obrovské časové údobí, odlišnost se však projevuje i v rozdílné míře informovanosti o politických a etnických poměrech v jihozápadním úseku Balkánského poloostrova. Východiskem všech úvah a hlavní oporou k lokalizaci sídel epeirských a okolních kmenů je Pajakowskému Strabónova zpráva (VII, 7, 4); souvisí s výkladem o důležité komunikaci mezi Římem a Byzantiem — Via Egnatia, při němž vymezuje území epeirských kmenů zcela výrazně tak, že žijí v kraji od Via Egnatia na severu až po pobřeží Ambrakijského zálivu na jihu. Důležitým doplňkem Strabóna jsou pak fragmenty Pseudo-Skylakova Periplusu, jež nebyly dosud zcela využity jako bezprostřední zeměpisné historický dokument, nebo naopak byl jejich obsah vykládán často nesprávně vlivem ně-